

**ARCHIWA W NIEPODLEGŁEJ. STULECIE ARCHIWÓW
PAŃSTWOWYCH 1919–2019, red. nauk. E. Rosowska, Naczelna
Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2019, ss. 208**

Album został wydany z okazji stulecia podpisania dekretu o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z dnia 7 lutego 1919 r., który definiował misję służby archiwalnej i był początkiem jej rozwoju w odrodzonej Polsce. Rocznicowy charakter nadają edycji otwierające ją listy gratulacyjne prezydenta Andrzeja Dudy i ministra kultury i dziedzictwa narodowego Piotra Glińskiego. Wydawnictwo zostało podzielone na pięć części. Pierwsze cztery to opracowania wybitnych współczesnych archiwistów, w których został omówiony kontekst historyczny, uwarunkowania prawne, społeczne i ekonomiczne budowy sieci archiwów państwowych w Polsce po 1918 r. Część piąta, to ponad 70 reprodukcji dokumentów źródłowych (w tym dekretu archiwalnego publikowanego w takiej wersji po raz pierwszy), portretów wybitnych archiwistów, fotografii budynków archiwalnych itp. Publikację zamyka bibliografia dziejów archiwów polskich.

Pierwsza część, *Powstanie i rozwój sieci archiwów państwowych i naczelnych organów archiwalnych w niepodległej Polsce*, autorstwa prof. Ireny Mamczak-Gadkowskiej, odnosi się bezpośrednio do zapisów dekretu archiwalnego. Autorka przedstawia zarys historyczny i społeczny sytuacji archiwów sprzed podpisania dekretu, opisuje prace i kolejne kroki mające na celu stworzenie i podpisanie jednolitego tekstu dekretu. Następnie, na podstawie analizy tekstu dokumentów, zostały przedstawione jego główne postanowienia. Dekret, który miał fundamentalne znaczenie dla początków służby archiwalnej w Polsce, potwierdzał status prawny archiwów istniejących na ziemiach polskich, a powstałych w XIX lub na początku XX w., archiwów utworzonych w czasie I wojny światowej oraz archiwów nowo powstałych po odzyskaniu niepodległości, szczególnie w miastach gubernialnych. Autorka opisuje szczegółowo zadania i kompetencje Wydziału Archiwów Państwowych, uwzględniając ówczesną kondycję poszczególnych archiwów podlegających wydziałowi. Artykuł kończy opis działalności powołanej na mocy dekretu Rady Archiwalnej.

Praca prof. Waldemara Chorażyczewskiego, *Polska myśl archiwalna okresu międzywojennego w powszechnym dyskursie archiwistycznym*, przedstawia służbę archiwalną w okresie międzywojennym, jej rozwój i ówczesne priorytety. Autor zaznacza, że w tym czasie jedną z najbardziej istotnych funkcji archiwów była funkcja naukowa. Archiwa zaczęły być placówkami naukowymi: „Archiwiści państwowi zobowiązani byli nie tylko udostępnić badaczowi pomoce archiwalne, ale także wskazać mu materiały dotyczące jego badań” (s. 39). Autor wspomina również o pierwszym polskim czasopiśmie archiwistycznym „Archeion”, w którym w latach 1927–1939 ukazało się ponad 140 artykułów naukowych napisanych przez ponad 60 wybitnych autorów. W tych latach archiwa

państwowe podjęły pierwsze inicjatywy na polu działalności międzynarodowej, jednak do konkretnych działań potrzebny był jeszcze wielowymiarowy rozwój, o którym autor pisze w swym artykule. „Wśród zadań stojących przed młodą polską archiwistyką na pierwszym miejscu postawić trzeba: przyswojenie sobie dorobku archiwistyki światowej, zwłaszcza zasady proveniencji, stworzenie systemu terminów i pojęć w języku polskim, a następnie opisanie nim dziedziny archiwalnej. Dopiero wówczas można było włączyć się do międzynarodowego dyskursu archiwalnego, a więc zabierania głosu w sprawach węzłowych dla archiwistyki XX w.” (s. 45).

Więcej o współpracy i działalności międzynarodowej archiwów państwowych napisał prof. Władysław Stępniaak w części trzeciej albumu, *Archiwa polskie w latach 1918–1939 we współpracy międzynarodowej – problemy rewindykacji i nie tylko*. Dwudziestolecie międzywojenne było skomplikowanym okresem dla polskiej służby archiwalnej. Mierzono się z nowo wyznaczonymi granicami państwa, a rozproszoną dokumentację po państwach zaborczych trzeba było na nowo zebrać i poddać opracowaniu. „Wiele pracy, zaangażowania, a nawet poświęcenia ze strony podejmujących działalność na arenie międzynarodowej archiwistów wpływało na kształtowanie polskiego zasobu archiwalnego w latach 1918–1939 oraz na założenia metodyczne prac archiwalnych, dotyczących zasobu znacznych już rozmiarów” (s. 77).

Czwarta część albumu, to praca prof. Marka Konstankiewicza, *Prawo archiwalne II Rzeczypospolitej*. Autor skupia się na przebiegu prac legislacyjnych z dziedziny archiwistyki w okresie międzywojennym. Wyjaśnia poszczególne zapisy dekretu archiwalnego i objaśnia ich wpływ na kształtowanie się prawa archiwalnego w okresie II Rzeczypospolitej. Zaznacza szczególną rolę dokumentu dla przyszłości polskiego prawa archiwalnego. „U progu odzyskania przez Polskę niepodległości stworzono regulacje prawa archiwalnego, które na długie lata stały się podstawą działania administracji archiwalnej i fundamentem ewolucji tych unormowań aż po dzień dzisiejszy” (s. 92).

Ostatnią częścią albumu jest rozdział zatytułowany *Archiwiści, archiwa, archiwalia*. Zawarto w nim prezentację fotograficzną dokumentów i wydarzeń mających znaczenie dla świata archiwalnego tego okresu. Rozpoczynają ją faksymile reskryptu Rady Regencyjnej z 31 lipca 1918 r. o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwalią oraz dekretu o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwalią z 7 lutego 1919 r. Warto zaznaczyć, że dekret został zaprezentowany w tej formie po raz pierwszy. Wśród zdjęć prezentowanych w albumie można wyszczególnić portrety wybitnych archiwistów i działaczy, m.in. prof. Józefa Paczkowskiego, prof. Stanisława Ptaszyckiego, dr. Józefa Siemieńskiego, prof. Teodora Wierzbowskiego. Każda fotografia lub reprodukcja opatrzona jest wnikliwym komentarzem historycznym, dotyczącym przedstawionego wydarzenia lub osobny szczegółowy opis źródłowy. Pod koniec podano wykaz źródeł archiwalnych wykorzystanych w albumie.

Dominika Pruszczyńska
(Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych)